

GURE LABORANTZAZ EDO NEKEZARITZAZ

Jean Louis Davantek

Ipar Euskal Herriko ekonomiaren eta jendetzaren ongi eza-gutzea zinez neke da. Ez dugu estatistika berezirik. Alabainan, Frantziarentzat ez da Euskal Herririk. Zibero, Basa-Nabarra eta Lapurdik ez dute izate ofizialik. Beren eta Biarnesen nahiaren kontra edo aurka, Frantziak 1790-ean Biarnesekin eman zituen «Basses-Pyrénées» izeneko departamenduan, Euskaldunen Biltzarrak eta Legeak indarrez kendurik. Departamendu hortan, Biarnesek dute maioria: 26 kantonamendu edo ballera, eta hanbat ordezko Kontzeilu jeneral edo Diputazioean; Euskaldunek aldiz 15.

Beraz, orainokoan ez dugu gure estatistikarik. Departamendu osoarenak hartu behar ditugu. Huna 1962-ko xifre zonbait:

	B. P. departamenduan	Frantzian
Laborantzan, arrain-tzan, mietan, harrobietan	% 43 langile	% 25
Industrian	% 25	% 37
Komerzioan	% 32	% 38

Laborantza «nagusi» dugu Ipar Euskal Herrian. Turismoak ere jende askori lana emaiten du... urtean bizpahiru hilabetez. Industria zinez ahul dugu eta gehienetan beheiti ari. Nekezaritzza da gure hiru probintzien behi zahalduna: toki menditsu eta etxalde xumetarik atera behar ditu bizipide larrienak.

KOLONIA BATEN BIZIPIDEAK

Hiri handirik ez dugu. Nekezaritzaren emaitzak toki urrunetarar saldu behar ditugu eta beste gauzak urrutian erosi. Eredu edo etsenplu bat: batzuek ardi deizteko tresnak ezarri dituzte. Baina puska zerbait hausten balin bazaiote, ordaina ekar arazi behar dute Nevers hiritik! Harat-hunat horiek denbora luzatzen dute eta prezioak emendatzen. Hanbat mozkin gutiago nekezarien eta eskualdearentzat. Merkatuak ere hola galtzen ahal dira.

Gure laborantzak bere emaitza gehixenak diren bezala saltzen ditu kanporat, landu gabe, industriaren ekei: artoa, esnea, aragia, zurra... Bide horrez, lan eta diru asko gal ditake. Alde batetik ekeien prezioak arrauka beheiti badoatzi beti. Bestetik ekei horien lantzeak dakarren mozkin ez da guretzat. Hori bera da gertatzen Asia, Afrika eta hego-Ameriketako eskualde neo-kolonizatuetan.

Gainerat sal-erospenetan monopolu edo oligopolu batzuen meneko gira. Hala nola, ardi esne saltzaleek Roquefort eskualdeko gazna egingiekin dituzte beren hartu-eman guziak. Sozietate horiek esnea mementoan ongi ordaintzen dute. Baina luzara kalte handia ekar dezake ez beste hauturik ukaiteak. Behi-esnea ez da hain ongi pagatua. Ipar Euskal Herrian dauden bi esnekagiak nekezian daude. Barnean bide asko egin behar dute esne gutiren biltzeko. Haragiaren merkatua aldiz, Frantzia behere hortako kapitalista multzo ttiki batzuen eskuetan dago osoki. Bildots ttikiak ongi saltzen dira, eskualde bakar batzuetako mozkinak izanez Artoa ere mementoan emaitza segurra da, baina hein bat eremu behar duena tresnen baliatzeko.

Hitz gutiz erraiteko, lurraren emaitzak (janari eta ekeiak) arauka gero eta merkeago saldu, eta industriako gauzak gero eta karioago, garestiago-erosi behar ditugu.

Industria guti dugu. Laborantzan soberakin direnek Pariserat edo ipar Ameriketarat lanketa behar dute, Portugues-ek bezalaxe. Urtero, bere 200.000 bizizaletarik 2.000 galtzen ditu Ipar Euskal Herriak. Gazteak, bistan da. Horien altxatzea zinez gostarik zaiku,

dela xuxenka, dela guhauk ordaintzen ditugun alokazioen bidez. Gazte baten altxatzea 5 miliun zahar gostatzen da, jakintsunen arabera. Bi milena beraz: 5.000.000 L. z. X 2.000 = 10.000.000.000 L. z. Urtekal, gure Ipar Euskal Herri xumeak 10 miliar zahar emaiten ditu Frantziari eta ipar Amerikari. Ez ote da izigarri? Bi mila gazte horiek, adinik hoberenean, zer lanak ez dituzte eginen, alokairu ttiki batzuen ordain? Urruneko aberastsen aberastsen ari gira. Eta uste dugu heiek biziarazten gaituztela... Hori guzia deitzen da naski alienazionea.

LURRA NORENA DA?

Euskal Herriko laborantzaren gora-beherez ez ditake luzaz mintza lurraren jabetasuna aipatu gabe. Jabeak eskubide guziak baditua? Askotan iduri luke. Etxetiar edo bordari batzu kanporat manaturik ikusten ditut, itxura guzien arabera zuzentasuna eta legea beren alde dituztelarik.

1964-eko udaberrian, gertakari serioen abiadura izan zen Donapaleuko kantonamenduan, nagusi eta etxetiar batzuen artean. Nagusi zonbaitek bordari andana bat kanporat manatu zituzten. Amikuzeko laborari gazteak elgarretaratu ziren, etxeko jaun eta premu asko barne. Beren ikusteko era kasetetan agertu zuten, hiruetan hogoi lagunek beren izenaz bermaturik.

«Herria»-n ere agertu zen artikulu hori: «Auzi bat Amikuzen». Gazteek orroitarazten zituzten, bereziki, Elizaren erakaspen zonbait, guziz Joanes 23-garrenak «Mater et Magistra» gutunean agertzen zituenak. Hortan dio larri-larria, lurra gizon guzien onerako dela, nahiz ez duen jabeen eskubidea ukatzen.

Azken gerla edo gudu handiaren ondotik, Parisen egin dituzte lege batzu etxetiarren laguntzeko frango onak. Bainan lege horik jadanik higatzen hasiak dira. Beharrak aldiz emandaten ari zaizkigu.

Nagusi handi batzuek bordariak kasatzen edo ohiltzen dituzte eta beren etxaldeak batetarat bildurik, mutilez ibiltzen. Etxetia-

rrentzat kalte da. Baina Euskaldun zintzo guzientzat ere. Horrela gure herriak gero eta gehiago husten dira.

Beste lanjer bat, behar bada lehen hau baino handiagoa: hiritar aberatsen laborari etxeak burrustan erosten dituzte, bakan-tzetako eta aste ondarretako «résidences secondaires» direlako bigarren egoitzen egiteko. Guziz itsas aldean. Bide beraz, lurraren prezio goiti doa. Lur-lanaren emaitzekin ez du deus ikustekorik askotan. Etxalde bat erosten duten laborarientzat, zinez neke da araberan tresnatzea. Etxe partimenez ere xeha dezazkete ipar Euskal Herriko etxalde xumeak.

Asko erran ditake lurraren jabetasunaz. Baina gauza bat segura da: gure nekezaritza ez ditake urrun joan oraiko «ordrea», dretxoa eta lurren gobernu zinez aldatu gabe. Euskal Herriko lurra lehenik Euskaldun guzien onerako nola hobeki kudea eta balia? Hortan da gakoa edo giltza.

ARTO ETA LUR BERRI

Ez ditugu horregatik ahantzi behar azken urte hautako aitzinamendu edo aurrerapenak. Eta guziz, Donapaleuko «Lur Berri» kooperatiberi esker egin direnak.

Duela 15 urte, lehen urrats handia hasi zuten arto amerikano hybridak Euskal Herrian sar araziz. Tokikoek baino gehiago emaiten zuten eta laster haien lekua hartu zuten. Ogiak gutiago emaiten baitu gure aro edo giro euritsuan, eremu asko artoari utzi daitzo. Amerikano aziekin batean, teknika berriak hedatu dira: onkailu etabar... Amikuze ta inguruko kantonamendu erdi zelaintzat, benedizioe bat izan da artoa.

Baina laster, traktorrari esker, etxalde hainitzak hertsiegi zirela ohartu da jendea: 10 hektarako bat bakoitzak, landa eta pen-tze. Ber denboran, zonbat larre kasik debalde! Duela 8-10 urte, laborari bakar batzu lur berrien egiten hasi ziren. Bere izenak eta izanak manatzen dakoten bezala, «Lur Berri» sindikata lan horri lotu da, etxe-lur eta herri-lurretan. Baditu 10.000 hektara eginik

eta antolaturik 6 urtez, estatuaren eta kontseilu jeneralen diru laguntzarekin. Orai berean, «50 buldozer segurik ba dira Eskual Herrian barna, emeki-emeki, gure etxalden begitarteak erroz gora aldatzen ari direnak» (1). Etxalde ttiki frango 3, 4, 5 hektaraz emendatzen dira.

Bestalde, «Lur Berri»-n euskaldun teknikalari batzuek etxaldean hobeki antolatzeaz arta hartzen dute, S.A.F.E.R. eta F.A.S.A.S.A.-A.D.S.A. batasunen bitartez. Lehenak etxalde batzu erosten ditu eta, hobeki apailaturik, laborarieri prezio onetan saltzen. Bigarrenak adinetako nekezariak laguntzen ditu erretreta hobe baten bidez, beren etxaldeak gazteri utz dezazten.

Lur-jostea (remembrement) herri bakar batzuetan egina da. Beste batzuetan hasia edo laster egitekotan. Askotan baitezpadakoa.

Hazkuntzako gai ez diren mendi mazelak behar litazke zuhaitzez estali: alde hortarik ez da mogimendu handirik ikusten. Hara «Lur Berrik» hasten ahal luken beste sail bat.

HAZKUNTZA ETA SAL BIDEAK

Artoak behereko etxalde asko zinez azkartu ditu. Baina gaineratekoak, mendikoak? Beraz orai «Lur Berri» hazkuntzari lotzen da. Laborariak lagundu nahi ditu oilaki, arroltze, ardiki, zerriki, behiki egiten eta kontratuz saltzen. Arroltze kooperatiba zombait urte hautan ari da. Zerri hazkuntzako batasuna ere. Halaber ardiarena. Orai behikiarena xutik eman nahi dute, 18 eta 24 hila-betetako kabale gizenen ardiesteko eta prezio segurean saltzeko aragitan, hemen egotxirik.

Gainerateko kooperatibak eta batasunak ere ez dira lo egon—Maule, Donibane, Baionakoak— baina ez dute Donapaleukoaren hedadura. Alde batetik han gure hiru probintzien erdian dago, Amikuzeko zelaian, tokirik aberatsenean. Bestetik bihien edo aleen kooperatiba, Ipar Euskal Herri guziko da. Xuxen da «Lur Be-

(1) Henri Duhau, «Herria», 20-6-1968.

ri»-ko teknikalarien bitartez eskualde guzia lagunt dezan. Pundu hortaz kritika batzu entzun ditazke laborarien artean, han eta hemen, guziz mendi horietan, gehiegi bazter uzten dituela.

Ipar Euskal Herriak mendi asko baditu —nahiz hego aldeak baino gutiago— eta handiak dira menditarren nekeziak, Atarratzeko (Tardets) PITRAU laborariak erakutsi duen bezala. Hunek lan gaitza erabili du, gazteak bilduz eta argituz, bai eta boterea duten karguduneri finki dej eginez. Beraz bide asko egin da mendian azken urte hautan, buldozerrari esker. Ardi hazkuntza zinez emandatu dute Laborantza Gelako teknikalariak, «Fédération Ovine» delako artzainen batasunakoek, Mauleko eta Hazparneko nekezari eskolek... Bainan Roquefort-eko gaznetegiek esnea aitzinetik baino nekezago erosten dute. Tokiko gazna egin beharko dea neguan ere? Ala aragiari buruz itzuli?

Zer nahi gisaz, hazkuntzak berak ez dezake bakarrik salba mendiko ekonomia. Suizan bezala, industria behar da.

LABORANTZAKO ERAKASKUNTZA

Azken urte hautan, lege berri batzu agertu dira, nekezaritzako ikastetxe bereziak apailatzen dituztela. Lege horien arabera, bi sail edo mailetako ikasgiak izan ditazke, injinadore ta teknikalari eskolen azpian:

1. Mail laburrak hamalu urtetan hartzen ditu gazteak eta hiruzpalau urtez moldatzen laborari eta etxekandere gaiak. Gisa hortako ikastegiak baditugu:

— Mutikoentzat: Hazparnen, Donapaleun, Donazaharren, Maulen.

— Neskentzat: Hazparnen, Donapaleun, Urtaritzen, Urruñan, Donaixtin, Angelun, Mendikotan, Donibane-Garazin.

2. Mail luzeak ere hamalau urtetan hartzen ditu gazteak. Bost urtez apailatzen ditu baxoaren —bachilleratoaren— heineke 3 etsamin motetara. Bi eskola baditugu sail hortan arj direnak: Haz-

parneko eta Donapaleuko lizeak, biak mutil eta neskontzat. Beste biga izanen dira, guziz neskontzat = bat Uztaritzen, bestea Angelun.

Ikastetxe horik Baionako Diosesaren ardurapean dira, neskenak aldiz sesoren —monjen— meneko. Bainan Buru-Batzarrak laikoen eskuetan daude. Erakasle hainitzak ere laikoak dira, gazteak.

Sail luzea jarraikitzen dutenentarik batzu laborantzari lotzen dira. Hobe segur. Ez da batere kalte gure kanpaina edo baserrietan ager diten lur-langile gero eta argituagoak.

Beste batzu, nekezaritzari hurbil diren ofizioeri lotzen dira. Gaineratekoek, hirugarren bide bat hartzen dute, Unibersitateko ikasgia handietan sartuz: teknikalari, injinadore, zientzetako eskola edo fakultatetan...

Laborantzako eskoletan, gazteak ez dira bakarrik lur-lanaz ari. Bainan edozoin jakintzetan argitzen dira. Moltsa edo laguntza be-zeziak izaten dituzte, beste edozoin ikasgietan bezala.

LABORANTZAREN INTEGRATZEA

Duela urte zombait, euskaldun injinadore lagun batek (2) erraiten zaitan, guti gora-behera: gure laborantzak denbora batez segituko du hasia duen aitzinamendu edo aurrerapena. Lur berriak eginen dira. Lurrari gero eta gehiago emanaraziko da, onkailuen, azi onen eta teknika berri guzieren bidez. Pentzeak artoa bezain ongi artatuko dira. Hazkuntza uzten heinerat iganen da. Biziki ongi hori guzia. Baitezpadakoa. Bainan ez nahikoa, ez aski.

Laster laborarietarako elgarretaratu beharko dute, batasun eta kooperatiba batzuetan. Ez bakarrik luraren emaitzen saltzeko. Bainan ere altxatzeko. Hobeki, merkeago eta errexkiago lan egiteko. Eta «Herria» kasetan bere asmua zabaldu zuen.

Lagun horrek arrazoina zuen. Orai edo laster, harek aipatu duen urratsa egin behar dute laborarietarako. Industrian bezala nekezaritzan ere, huna integratzearen edo konzentratzearen ordua.

(2) Jean Hirigaray.

Laborariek ez lukete sozietate kapitalisten aztaparretarat erori nahi. Beraz laneko tresnen eta lanaren batasuna beren artean egin behar dute, dela kooperatiba osoan jarritz, dela tresna batzu elgarrekin ezarriz. Hasiak dira, han hemenka, elgarrekin arto biltzen etab...

Suerte bat izigarria badute ipar Euskal-Herriko nekezariak: «Lur Berri» batasuna laborariena da. Bere estakuru guzien artetik, zer tresna! Horri bermatuz, gure laborantzaren integratzea, egin ditake kondizione onetan. Politikaren aldetik nahi dena pentsa bedi herri gizon hunek hartzen dituen bidez, bainan ekonomiaren aldetik ez ditake aski estima *ERRECART* jaunak egin eta jarraitzen duen lan ederra, sindikalari eta teknikalari gaztekin.

Halere erran behar da Ipar Euskal Herrian ez dela sindikalismarik, nahiz badiren sindikalistak. Nekezarien buruzagiak ekonomiako batasunetan zinez ari dira. Bainan pentsaketen egiteko eta planifikatzeko batasunak eskas dira. Geroaren arrenkura edo kezka aitzindari zombaiten gain dago. Eta hurak gabe, zer? Pundu hortan badugu zer egin.

INDUSTRIAREN BEHAR GORRIA

Laborantza ez dugu aski. Ez ditazke denak lur-lanetik bizi. Baitezpadakoa zaiku industria.

Denbora hautan biziki aipu da seien Europa ttikian *MANSHOLT* jaunaren plana. Laster jakinen dugu agian Europako sei gobernuek zer egingen duten hunek proposatzen dituen xedeez. Huna larri-larria zertaz den auzia.

Duela 20 urte, baziren 20 miliun laborari seien Europa ttikian. Orai 10 miliun dira. Pentsatzeko da beste 10 urtez 5 miliunetara jautsiko direla. Mansholt jaunak sail hortan lagundu nahi ditu, batzu nekezaritzan hobeki artzen, gaineratekoak beste ofizio bati lotzen.

Bere aldetik, huna Errecart jaunak zer idazten zuen «Herriari»-n urriaren hamarrean: «Irakurtzen ahal duzue egun oroz zertarat duten heltzeko xedea: ehunetarik 7-10 laborari, 40 usinetan eta bertzeak 'secteur tertiaire' edo 'services' deitu ofizioetan».

«Horrek erran nahi du Eskual Herri guziak izanen duela (Lapurdi, Baxe-Nabarre, Ziberoan) hamar mila bat laborari nunbait han, eta orai dituen 40 miletarik, 30 milek beharko dutela ofizioz kanbiatu. Bai, hogoi-ta-hamar mila soberakin horiek beharko dute gehientsuek hirietan bizi, eta ez, hurbileko hirietan, zeren indutriak gero eta gehiago elgarretaratzera baitoazi: gisa hortan hogoi milek segurik beharko dituzte Eskual Herritik lekuak hustu».

Uste dut jaun horien ikusteko era xuxena dela oro har, larrilarria. Halere geroa ez dut hain ilun ikusten. Laborarien lerroa laburtuko dela, bai segurki. Baina Euskal Herrian badugu aro bat —giro bat— paregabea, zoini esker bestetan baino eremu hertsia-goetan atera baititake mozkin gehiago. Beraz hemengo laborarien nonbreak ez luke behar behere horietakoak bezainbat gutitu. Are gehiago, toki batzuetan emanda ditake *BARATZEKARIERI ESKER*. Alde hortarik ikusgarriak dira *ETXAMENDI* batek Bitirñan egin dituen plastikazko barne hetsiak edo aterbeak.

Hala ere, laborantzaz besterik behar dugu: turismoa laguntza bezala, baina oroz gaintek industria. Apailatu behar dugu. Bereziki gazteek ikasi behar dituzte ofizio berriak.

Mementoan ez dugu mentura handirik. Parisek turismarentzat dauka gure eskualdea. Baina gazteek ez dituzte goiki erabakiak hola onartzen. Egiatzko planifikatze bat eta zinezko eskualdekatze bat beharko da. Etorriko da eguna. Zeren Euskal Herriak baditu lentegi azkarrak ausarki... Bidasoaren ezker aldean!

Hanartean, industrialisatze zerbait hasten ahal litake laborantzako ekeietarik. «Lur Berri-ko buruazagiek hori ere gogoan dute.

NEKEZARI SINDIKALISMAREN BASA-BATASUNA, EUSKALDUNEN KALTETAN

Nekezarien sindikalismaz beste erran ditake. Eta guziz Euskaldunentzat zoin kaltegarria den sindikalisma horren sasi-batasuna.

Frantziako estatuan badira 1.500.000 etxalde. Horietan, 270.000 dira mutilekin edo morroiekin lan egiten dutenak. 1.000.000 etxalde 20 hektaraz petik dira, eta orok elgarrekin egiten duten mozkinak doi-doi balio du Parise aldeko ogi altxazale handiek egiten dutenaren 1/3.

Laborantxaren laguntzeko, eta guziz saltzapenen laguntzeko, gobernuak urtekal emaiten du miliun bat libera zahar bederen laborari bakoitxarentzat. Bainan diru horren parte handiena ez doa nekezarietara, bainan nekezarien gauzak saltzen dituzten arartekari gotorretara. Halere, laborariek hunkitzen duten laguntzatik % 60 badoatzi laborari, aberatsenetara (% 20).

Laborari ttipiak (1.000.000 bederen) gero ta gehiago integratzen dituzte sozietate kapitalistek eta koperatibek. Handiak horietaz baliatzen dira beren interesen zaintzeko. Sindikalisma Parise aldeko ogi altxazale handien eskuetan da. Sasi-batasunak ez du beste arrazoinik: 400 organizazione barne ditu, elgarren artean batera aburu berekoak ez direnak. Bainan basa-batasuna beti nagusitzen da, Parise aldeko laborari aberatseri esker eta heien onetan.

Bi laborari klase ba dira beraz: industrial bezala jokutzen ahal direnena eta langileeri hurbil direnena. Ikusi dugun bezala, gehienak bigarren klasakoak dira. Ipar Euskal Herrian oro, edo kasik, beste etnia edo populu alienatuetan bezala.

Laborari gehienen interesa litake langileekin eta abertzaleekin bat egitea, eskualdekatze demokratiko baten alde:

- tokiko laborantza tokiko jendeak planifika eta kudea dezan, tokian behar den bezala;
- eskualdeko gobernuak industria berriak beharra den lekuan eraiki ditzan, laborantza utziko dutenentzat;

— sozietate zuzenago bat eskualdeko jendeak antola dezan, populuaaren beharren, ahalen eta kultura bereziaren arabera.

Bretainian, Bretainiaren alde lan egiten hasiak dira laborari sindikalistak, langileekin eta abertzaleekin.

Ipar aldeko Euskal Herrian ez dugu oraino holakorik. Piramidak maite ditugu, eta bereziki piramideri petik-goiti so egitea: pean Euskaldun nekezari ttipiak, menditarrak, hazkuntzatik bizi direnak; buruzagitzan, Paue aldeko arto altxazale gotorrak; eta zeru goihenetan, bistan da, Parise aldeko laborari industrialak.

Hola behar omen da, bestelan gaizki litake. Ordrea maite dugu, ordrea. Bereziki gure kaltetan delarik. Zergatik eta noiz arte?

J. L. Davant